

GÜNCEL VERİLER IŞIĞINDA IRAK'TAKİ İNSANİ DURUM

ALPER CEZMİ ÖZDEMİR

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Son yıllarda IŞİD tehdidinin küresel ölçekte gündemden düşmesi ise uluslararası aktörlerin Irak'taki insani durumu giderek görmezden gelebilmesine sebep olmuştur.

”

Eski Irak Başbakanı Haydar Abadi'nin terör örgütü IŞİD'e karşı zafer ilan etmesinin dördüncü yılına girerken Irak'taki insani durum kırılganlığını sürdürmektedir. Sürüncemede kalmış iç göç meselesi, güvenlik zafiyetlerinden dolayı geri dönüşlerin yavaşlaması, temel kamu hizmetleri ve iş olanaklarının eksikliği Irak'taki insani durumu derinleştiren faktörlerdir. Son yıllarda IŞİD tehdidinin küresel ölçekte gündemden düşmesi ise uluslararası aktörlerin Irak'taki insani durumu giderek görmezden gelebilmesine sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) Irak İnsani Müdahale Planı raporuna göre, Irak'ta %28'i kadın, %44'ü çocuk olmak üzere 4,1 milyon kişi insani yardıma muhtaçtır. 2016 yılından beri insani durumda iyileşme olsa da Irak'ta bir milyondan fazla kişi çatışmaya bağlı

olarak terk ettikleri evlerine dönememişlerdir.

2016 yılında altı milyon kişi yerinden edilmişken günümüzde 4,7 milyon kişi menşé bölgelerine geri dönebilmiştir. Ancak savaş ortamının yarattığı yıkım ve temel kamu hizmetlerinin eksikliği, geri dönebilmiş kişiler için sorun teşkil etmeye devam etmektedir. Mevcut sıkıntıların üstüne Kovid-19 salgını

ve petrol fiyatlarındaki düşüş, yerinden edilmiş kişiler dâhil olmak üzere sosyo-ekonomik kırılganlıkları arttırmış, hâlihazırda olan sorunların derinleşmesine yol açmıştır. Ayrıca Ekim 2019'da ülkenin güney vilayetlerinde başlayan protesto hareketi, siyasi çalkantılar ve erken seçim gündemi, odakları Irak'taki insani durumdan uzaklaştırmıştır.

Tablo 1**Menş e Vilayete Gö re Dağı tılmış Ü lke İ çinde Yerinden Edilmiş Kiş iler**

Anbar	Babil	Bağ dat	Diyala	Erbil	Kerkük	Ninova	Selahaddin	Toplam
133.701	41.464	42.255	72.522	8.738	77.758	687.875	141.454	1.205.767

**İ NSANİ YARDIM
MÜ DAHALELERİ VE
EKSİ KLİKLER**

Tablo 1’de görü ldü ğ ü üzere ü lke içinde yerinden edilmiş kiş ilerinin menş e vilayetleri öncelikli olarak Ninova, Anbar, Selahaddin, Kerkük ve Diyala’dır. Bu bölgelerde insani yardıma ihtiyaç duyan nüfus yoğunluklu olarak görü lmektedir. Özellikle Ninova, Selahaddin ve Anbar vilayetlerinde yaşam standartları Irak genelinde en düşük seviyelerdedir. Dolayısıyla bu böl-

gelerdeki güvenli ğ i tesis etme ve ekonomik kalkınmaya yönelik girişimler kalıcı geri dönüşlerin başlaması için katkı sağlayacaktır.

Ancak Bağ dat yönetiminin bu yönde bir yaklaşım sergilediğini söylemek doğru olmayacaktır. Tablo 2’de görü ldü ğ ü üzere, 2021 yılı Irak bütçesinde en az bütçe ayrılmış vilayetler, ü lke içinde yerinden edilmiş kiş ilerinin en çok görü ldü ğ ü Ninova, Selahaddin ve Anbar’dır. Bu tezatlık, Bağ dat’ın konuya yönelik duruş unu sergilemektedir.

Öyle ki normal hayata dönüş için en çok mali deste ğ e ihtiyaç duyan bölgeler, Bağ dat yönetimi için öncelikli değildir. Siyasi liderlerce Musul gibi en çok yıkım yaşamış bölgelerin yeniden yapılandırılması hakkında söylemler bulunsa da yerinden edilmiş kiş ilerinin geri dönüşünü sağlayacak ciddiyette gelişmelerin kaydedilmedi ğ i söylenebilir. Ayrıca, İ Ş İ D’in Irak’ın batı vilayetlerinde kontrolü sağlamasını kolaylaştıran sosyo-ekonomik dinamikleri değiştirmek için de somut adımlar atılmamıştır.

Tablo 2

Vilayet	Ayrılan Kalkınma Bütçesi (Dinar)
Bağdat	3.2 trilyon
Dikar	1.3 trilyon
Basra	1.1 trilyon
Babil	1.03 trilyon
Diyala	867 milyar
Necef	757 milyar
Divaniye	732 milyar
Kerbela	704 milyar
Vasit	653 milyar
Meysan	478 milyar
Mutenna	376 milyar
Ninova	124 milyar
Anbar	95 milyar
Selahaddin	68 milyar

Ancak BM'nin yardım için hedeflediği kesim, ihtiyaç sahibi olan 4,1 milyonluk nüfusun sadece %36'sını oluşturmaktadır. Böylece ihtiyaç sahibi kesimin önemli bir kısmı yardımdan yoksun kalmaktadır.

BM ve partner organizasyonları 2021 yılında 1,5 milyon Iraklıya, koruma yardımı, temel sağlık ve kışa hazırlık hizmetleri ve acil durum gelir yardımı gibi müdahaleler dâhil olmak üzere insani yardım götürmeyi planlamaktadır. Ancak BM'nin yardım için hedeflediği kesim, ihtiyaç sahibi olan 4,1 mil-

yonluk nüfusun sadece %36'sını oluşturmaktadır. Böylece ihtiyaç sahibi kesimin önemli bir kısmı yardımdan yoksun kalmaktadır. Ayrıca, kamp dışında yaşayan kişilerin sayısı arttıkça bu nüfusa yardım ulaştırmak zorlaşmaktadır. Öyle ki kampların kapatılmasından itibaren evine geri dönen veya ikincil göçe maruz kalan kişilere götürülmesi hedeflenen yardımların sadece %68'i yerini bulmuştur. Bu sorunun ana nedeni hedef kitlenin takibinin zorlaşması ve sahadaki yardım aktörlerinin eksikliğidir.

KAMPLARDAKİ VE GERİ DÖNÜŞLERDEKİ SON DURUM

Ekim 2020 – Ocak 2021 tarihleri arasında ülke içinde yerinden edil-

miş kişiler için kurulmuş 14 kamp, Irak merkezî hükümeti kararınca kapatılmıştır. Kapanmalarla birlikte Ekim 2020'den beri 43 bin Iraklı evlerine geri dönmüş, 22 bin Iraklı ise ikincil göçe maruz kalmıştır. Bağdat yönetiminin kontrolünde olan dört kamp açıkken bu kamplarda sadece 12 bin Iraklı bulunmaktadır.

Habersiz şekilde kamplardaki barınak haklarını kaybeden kişiler, gelir kaybı, sağlık hizmetlerine erişimememek ve besin eksikliği gibi ciddi sorunlarla yüzleşmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre kampların dışında kalmış kişilerin çoğunluğu barınak sıkıntısı çekmektedir. Bu kimseler derme çatma yapılarla yaşamaya başlamış, en az %60'ı hiç gelir sahibi olmadıklarını ve borçlar ile yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmiştir. Kamplarda yaşayan nüfus ise başka sorunlarla karşı karşıyadır. Yıllar içerisinde Irak Göç Bakanlığı ve ilgili devlet kurumlarının kamp bakımları için ayırdığı bütçelerde azalmaya gidilmiş, kamplardaki yaşam standartlarında düşüş yaşanmıştır. Enerji eksikliği, su sıkıntısı ve eğitimin sekteye uğraması bütçe yetersizliğinden dolayı derinleşmiş sorunlardır.

2021 Ocak-Şubat aylarında 20 bin geri dönüş kaydedilmiştir. Bu aylar, Aralık 2020'de kaydedilen 49 bin geri dönüşten azalma gösterdiği gibi 2015 yılından beri geri dönüşlerin en az görüldüğü zaman dilimi olmuştur. Menşe bölgelerdeki güvenlik sorunları, temel hizmetlerin eksikliği ve sosyal dokunun hasar görmüş olması geri dönüşlere engeldir. Örneğin Sincar'da geri dönüşler başlamış olsa da

mevcut güvenlik zafiyetlerinden dolayı, beklenen seviyelerin altında kalmıştır. Sincar'da devlet güvenlik kurumlarının kontrolü tesis edememesi, dağınık milis yapıların ve hatta PKK gibi terör örgütlerinin bölgede varlık göstermesini kolaylaştırmıştır. Bu grupların kendi içinde de düşük çaplı rekabet içinde olması bölgede kalıcı bir barış sürecine geçilmesinin önünde durmaktadır. Bölge halkı için hayatın normalleşmesi ve kalıcı geri dönüşlerin başlaması için güvenlik mekanizmasının devlet kontrolü altına alınması elzemdir.

Öte yandan Kerkük, Anbar ve Diyala'da devam eden IŞİD aktivitesi ayrı bir güvenlik sorunu teşkil etmektedir. Terörle mücadele ekiplerinin IŞİD terör eylemlerinin önüne geçme konusundaki görece başarısına rağmen, bu üç bölgede hala güvenlik boşlukları vardır. IŞİD'in Irak'ta toprak kontrol etme potansiyeli oldukça düşük olsa da geçtiğimiz yıla nazaran terör eylemlerinde artış olmuştur. Artan terör eylemlerinin yarattığı endişe, yerinden edilmiş kişilerin bu bölgelere dönüşünü zora sokmuştur.

Geri dönüşlerin önündeki bir diğer engel ise IŞİD ile mücadele sürecinde yıkılmış yerleşim yerlerinin yeniden yapılandırılmamasıdır. Hatta geri dönüş sağlayamayan kişilerin %87'si bunun sebebinin evlerinin yıkılmış ya da zarar görmüş olmasına bağlamaktadır. Yeniden yapılandırma adına adımların atılmaması kaynak eksiklikleriyle beraber bölgedeki güvenlik sorunlarına atfedilebilir. IŞİD ile savaşın en yoğun yaşandığı yerlerden biri olan Musul'da kontrol sağlamış olan milislerin bölgedeki

istikrarı sarsan tutumları olmuştur. Bu durum yeniden yapılandırma ve güvenliğin tesisinin birbirinden ayrılmaz olgular olduğunu göstermektedir. Milis grupların Musul gibi bölgelerde oluşturduğu ranta dayalı sistem, yeniden yapılandırma için yatırım yapmak isteyecek aktörleri bölgeden uzaklaştırmaktadır.

ERKEN SEÇİMLERDE YERİNDEN EDİLMİŞ KİŞİLER MESELESİ

10 Ekim 2021 tarihinde yapılması planlanan seçimlerde yürürlüğe girecek olan yeni seçim yasası, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin oy kullanabilmesi için özel hükümler bulundurmaktadır. Yasaya göre yerinden edilmiş kişiler biyometrik kayıt yaptırdıkları takdirde menşe bölgelerindeki adaylar için buldukları bölgelerde oy kullanabilecekler. Yerinden edilmiş kişiler, biyometrik seçmen kayıtlarını yaptırabilmek için sivil statü kimliği ve Irak vatandaşlık sertifikası gibi belgeleri beyan etmek durumundadır. Bu belgeleri beyan etmeyen Iraklılar kayıt işlemlerini yapamayacak ve oy kullanamayacaktır. Yerinden edilmiş kişilerin yüzleştiği en yaygın problemlerden biri kimlik belgelerinin kayıbyken kayıt sürecine dair bu prosedürler yerinden edilmiş kişileri seçim sürecinden uzaklaştırmaktadır.

2021 Nisan ayında yayınlanan UNAMI seçim hazırlık raporunda belirtildiği üzere seçmen kayıt dönemi başladığından beri 23 bin yeni kayıt yapılmış, 2019'dan beri toplam 96 bin Iraklının kaydı tamamlanmıştır. Bu figürlerin toplamı ülke genelindeki yerinden

edilmiş kişilerin %10'undan az bir orana tekabül etmektedir. Bu oranların düşük kalması kamplarda yaşayan nüfusun düşüklüğüne itihaf edilebilir. Nitekim Irak Seçim Komisyonu seçmen kayıt eforlarını kamplardaki nüfusa yoğunlaştırmış, kamp dışında yaşayan kitleye ulaşamamıştır.

Günümüzde Bağdat'ta hâkim olan siyasi atmosfer ise yerinden edilmiş ve yardıma muhtaç Iraklıları nizami siyasete dâhil edecek bir iradenin oluşmasının önüne geçmektedir.

Öte yandan Tablo 1'de görüldüğü üzere yerinden edilmiş kişiler, Irak siyasi elitinin oy desteği bulamadığı vilayetlerde yoğunlaşmaktadır. Yıllar içinde gelişen mezhepsel çatışma ortamı ve IŞİD terörünün bölgedeki istikrarı sarsması, birçok etnik ve dinî grubun siyasi temsil kapasitesini düşürmüştür. Günümüzde Bağdat'ta hâkim olan siyasi atmosfer ise yerinden edilmiş ve yardıma muhtaç Iraklıları nizami siyasete dâhil edecek bir iradenin oluşmasının önüne geçmektedir. Siyasi iradenin eksikliğine ek olarak Irak devletinin kapasite sorunları söz konusu bölgelerin istikrar ve normalleşmeye kavuşmasını zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, toplumun önemli bir kesiminin temsil potansiyelinin kaybolduğu hatta siyasi süreçlerden büyük oranda uzaklaştırıldığını söylemek mümkündür. ■